

Σάββας Στρούμπος

«Η Αντιγόνη είναι η τραγωδία της διεκδίκησης της ζωής»

Γιώργος Μητρόπουλος

02/05/2019

Μετά το «**Περιμένοντας τον Γκοντό**» του Σάμουελ Μπέκετ, ο Σάββας Στρούμπος κάνει το σκηνοθετικό του ντεμπούτο στην αρχαιοελληνική τραγωδία. Ανεβάζει την «**Αντιγόνη**» του Σοφοκλή στο νέο χώρο του θεάτρου Άττις, από την Τετάρτη 8 Μαΐου και για περιορισμένο αριθμό παραστάσεων, καθώς στη συνέχεια θα υπάρξει περιοδεία.

Η παράσταση προέκυψε μετά από πολύμηνο σεμινάριο πάνω στην αρχαία τραγωδία. Πρόκειται για μία πολύ καθαρή, λιτή και άμεση ανάγνωση του συγκεκριμένου έργου που μιλάει κατευθείαν στην καρδιά και το μυαλό σου. Επτά νέοι ηθοποιοί ερμηνεύουν τους ρόλους του έργου, έχοντας στα χέρια τους, **τη νέα, εξαιρετική μετάφραση που υπογράφει ο Δημήτρης Δημητριάδης**. Είναι ένα δεμένο υποκριτικό σύνολο που σε κερδίζει αμέσως, χάρις στο πάθος, την ορμή, τη σωματικότητά του. Σε γοητεύει με τη δύναμη και την αφοσίωσή του. Σε οδηγεί στο κέντρο του κόσμου του Σοφοκλή, στα πανανθρώπινα ζητήματα που θέτει αυτή η τραγωδία.

Είδαμε πρόβα της παράστασης και μιλήσαμε με τον Σάββα Στρούμπο για τα ζητήματα που τον απασχόλησαν στο συγκεκριμένο ανέβασμα, τον τρόπο που βλέπει την τραγωδία και το συγκεκριμένο έργο, αλλά και την σχέση του με τον Θεόδωρο Τερζόπουλο.

Πώς στράφηκες στην τραγωδία και γιατί διάλεξες την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή;

Θα έλεγα ότι πολλές φορές ο τρόπος που γίνεται η επιλογή ενός κειμένου είναι ασυνείδητος. Στην συγκεκριμένη περίπτωση αισθάνθηκα ότι ήρθε η στιγμή που μπορώ να αναμετρηθώ με ένα τέτοιο κείμενο. Είχα την τύχη να είμαι βοηθός του Θεόδωρου Τερζόπουλου, στα δύο ανεβάσματα της «Αντιγόνης», το 2011 και το 2015, στην Κίνα στην Ακαδημία Δραματικής Τέχνης του Πεκίνου και το Wilma Theatre στις Ηνωμένες Πολιτείες αντίστοιχα. Οπότε αυτό σίγουρα έπαιξε ρόλο στην απόφασή μου. Συμβολικά, αν θέλεις να το περιγράψω, αισθάνομαι ότι πέρασα από την

ενεργοποιημένη προσδοκία του Γκοντό του Σάμιουελ Μπέκετ, στην απόφαση και τη δράση της Αντιγόνης, στην πράξη.

Ποια διαδρομή σε οδήγησε από τον Μπέκετ στον Σοφοκλή;

Αν δούμε το «Περιμένοντας τον Γκοντό», την τελευταία δουλειά μας, υπάρχει η κυρίαρχη ανάγνωση ότι οι ήρωες περιμένουν μάταια κάποιον Θεό ή σωτήρα, που δεν έρχεται ποτέ. Και αυτή η ανάγνωση συνδέεται με μια κυρίαρχη αισθητική: τριμμένα καπελάκια, σακάκια κτλ. Εγώ προσπάθησα να αντιμετωπίσω καθεαυτό το έργο, χωρίς αισθητικές και φιλοσοφικές προκαταλήψεις. Είδα ότι υπάρχει και εδώ το στοιχείο του πολέμου. Υπάρχει όμως και το στοιχείο της ενεργοποιημένης προσδοκίας. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στην «Αντιγόνη». Είναι ένα πιο αντιφατικό και δαιδαλώδες υλικό. Υπάρχει δηλαδή η προσπάθεια επανεκκίνησης της ίδιας της επιθυμίας για ζωή, μέσα σε ένα τοπίο καταστροφής. Υπάρχει λοιπόν ο θάνατος, ο πόλεμος, η καταστροφή. Μέσα από αυτά ξεπροβάλλει όμως ο απέθαντος πόθος, η επιθυμία για ζωή, η ζωτική ενέργεια. Αυτή η αντίληψη με οδήγησε να μην δω στην Αντιγόνη μια ταφική τραγωδία, αλλά μια τραγωδία για την διεκδίκηση της ζωής. Άρα είναι λογική η διαδρομή από το ένα έργο στο άλλο. Τώρα, επτά νέοι άνθρωποι με το σώμα τους, τη φωνή τους, τον ψυχισμό και την ενέργειά τους θα αφηγηθούν αυτή την τραγωδία για τη διεκδίκηση της ζωής, που περνά μέσα από το πάθος, το πένθος, το θάνατο, τη σύγκρουση.

Πώς βλέπεις εσύ την ηρωίδα του Σοφοκλή;

Υπάρχουν αρκετές διαφορετικές προσεγγίσεις. Μια κυρίαρχη αντίληψη είναι αυτή που βλέπει την Αντιγόνη ως επαναστάτρια, ως ένα πολιτικό πρόσωπο που οι πράξεις του έχουν πολιτικό περιεχόμενο. Αυτή η αντίληψη υπάρχει από την Γαλλική Επανάσταση. Υπάρχει όμως και μια πιο νεωτερική αντίληψη που δεν την βλέπει επαναστάτρια, αλλά ότι είναι συνδεδεμένη με την οικογένεια, τους γονείς, με το αίμα και τους νεκρούς της. Για μένα δεν λειτουργούν τέτοιοι διαχωρισμοί. Μου φαίνονται ακαδημαϊκοί. Η Αντιγόνη ξεκινά από κάτι που είναι βαθιά προσωπικό, ως ανάγκη και επιθυμία: την ταφή του αδελφού της. Αλλά με γεωμετρική πρόοδο, η προσωπική αυτή πράξη αποκτά πολιτικά χαρακτηριστικά. Παρεμβαίνει με αυτήν μέσα στην ίδια την πόλη και χτυπά από πολλές απόψεις την κυρίαρχη αντίληψη, που αντιπροσωπεύει ο Κρέοντας, την πατριαρχία, την στρατοκρατία και την φαλλοκρατία. Μπαίνει για πρώτη φορά το θέμα του άλλου, του διαφορετικού, της αποδοχής, της αγάπης.

Είναι όμως και η τραγωδία της πράξης, της αλλαγής που μπορεί να φέρει ένα άτομο σε μια κοινωνία. Υπάρχει και η άποψη ότι η Αντιγόνη είναι μια τρομοκράτισσα που θέλει να ανατινάξει έναν ολόκληρο τρόπο σκέψης και εξουσίας, βάζοντας βόμβα στα θεμέλιά της.

Σωστά. Υπάρχουν πολλές διαφορετικές αναγνώσεις. Εγώ βρίσκω ενδιαφέρουσα και τη λακανική προσέγγιση. Η ιδέα για το ex nihilo, το εκ του μηδενός. Ο Λακάν βλέπει στην Αντιγόνη την επιθυμία για τον θάνατο, την ορμή του θανάτου. Όχι όμως με την ψυχαναλυτική έννοια που το βάζει ο Φρόιντ: να ησυχάσει, να κοιμηθεί. Αντίθετα. Θέλει να καταστρέψει τα πάντα για να γεννηθούν όλα εκ νέου, ex nihilo, εκ του μηδενός. Αυτό είναι πολύ ωραίο, γιατί κάθε καταστροφή ενέχει και το σπέρμα της δημιουργίας. Από αυτή την σκοπιά αναδεικνύεται η βιοπολιτική διάσταση της Αντιγόνης, που με ενδιαφέρει πολύ.

Τι σε απασχόλησε;

Αυτό που με απασχόλησε κυρίως είναι το ερώτημα τι είναι τραγικό σήμερα, που βρισκόμαστε σε έναν κόσμο μετάβασης, όπου η κρίση είναι καθολική σε όλα τα επίπεδα. Είναι η κρίση του ανθρώπινου, μέσα στον άνθρωπο. Υπάρχει ένα διαρκές φλερτ με τα όρια, μια διαρκής αναζήτηση του μέτρου.

Ποια είναι η δική σου σκηνοθετική προσέγγιση;

Αυτό που με ενδιαφέρει, είναι αυτό που ονομάζω **αστερισμό των τραγωδιών** μέσα στην τραγωδία. Όταν ασχολούμαστε με την «Αντιγόνη», έχουμε να κάνουμε ουσιαστικά με τη σχέση της Αντιγόνης με τον Κρέοντα: ποιος είναι ο καλός κι ο κακός, ποιος είναι ο δίκαιος και ποιος ο άδικος. Αυτό είναι σημαντικό. Το ουσιαστικό για μένα είναι ότι υπάρχουν πολλές τραγωδίες μέσα στη συγκεκριμένη τραγωδία. **Ο Κρέοντας για παράδειγμα είναι η τραγωδία της εξουσίας.** Δεν είναι δηλαδή κάποιος εκ των προτέρων κακός. Αποκτά τα εξουσιαστικά και ολοκληρωτικά χαρακτηριστικά της ίδιας του της στάσης στο γίνεσθαι της τραγωδίας. Δεν ξέρει εκ των προτέρων πού πηγαίνουν τα πράγματα. Αυτό το παρατηρούμε και στην στάση του χορού απέναντί του. Υπάρχει μια διαρκής αμφισημία και αμφιθυμία, μια διαρκής εκκρεμότητα απέναντι στα πράγματα.

Η Αντιγόνη είναι για μένα η τραγωδία της διεκδίκησης της ζωής. Συχνά την χαρακτηρίζουμε ταφική τραγωδία, γιατί όλα περιστρέφονται γύρω από τον θάνατο. Για μένα είναι ένας θάνατος - κραυγή ζωής. Είναι μια ωδή στη χαρά. Η ζωή της τελιώνει, πεθαίνει, αλλά μαζί της πεθαίνει ένας κόσμος. Είναι μια πράξη εξέγερσης στην βιοπολιτική της διάσταση. Και το ξεχωρίζω από το πολιτικό, γιατί δεν υπάρχει κάποιο πολιτικό маниφέστο ως πρόσημο στις πράξεις της. Οι διαστάσεις του συμβολικού που ανοίγει η πράξη της, διαπερνά όλο το φάσμα της ζωής: Τι είναι η εξουσία; Τι είναι οι νόμοι; Τι είναι το δίκαιο; Τι είναι η δικαιοσύνη; Τι είναι ο άρχοντας; Τι είναι η συλλογικότητα των πολιτών; Ποιος έχει την ευθύνη των πράξεων; Τι είναι η αγάπη;

Από την άλλη πλευρά είναι ο Αίμονας, που μου θυμίζει τον Σαιν Ζιστ και τον Δαντόν από την Γαλλική Επανάσταση. Πιστεύει στη δυνατότητα του λόγου, ότι μπορεί να πείσει τον πατέρα του με τα επιχειρήματα που έχει. **Εδώ λοιπόν βρίσκεται η τραγωδία του λόγου.** Η Ισμήνη επίσης: Η κυρίαρχη αντίληψη είναι ότι είναι δειλή ή φοβισμένη. Στην αρχή τη βλέπουμε ότι δεν θέλει να συνεχίσει τον κύκλο της βίας και του αίματος που χαρακτηρίζει τον κύκλο των Λαβδακιδών. Προσπαθεί να μεταπείσει την αδελφή της, που είναι άτεγκτη. Στην επόμενη σκηνή, όμως λέει ότι συμμετείχε κι αυτή στην ταφή. Η εσωτερική δομή της λοιπόν είναι εν κινήσει, είναι φλέγουσα. **Η Ισμήνη είναι η τραγωδία του συγκρουσιακού ανθρώπου.** Όλοι λοιπόν οι χαρακτήρες του έργου είναι πολυδιάστατοι, κινούνται. Δεν μπορούν να μπουν κάτω από μια συγκεκριμένη ετικέτα. Είναι πέρα από το καλό και το κακό.

Βλέποντας την πρόβα του έργου, αισθάνομαι ότι χωρίς να παραβλέπεις το ισχυρό πολιτικό στοιχείο του έργου, επικεντρώνεσαι κυρίως στην οντολογική του διάσταση, στον υπαρξιακό αγώνα.

Ακριβώς! Αυτό που με απασχολεί πολύ είναι το ίδιο το πλαίσιο: η τραγωδία γεννιέται τον 5ο αιώνα π.Χ. μαζί με την δημοκρατία. Αλλά για τους ανθρώπους που γεννούν αυτό το πολίτευμα δεν είναι δεδομένα τα πράγματα. Δεν ξέρουν τι ακριβώς είναι. Το μελετούν εκείνη ακριβώς την στιγμή. Και το ψάχνουν διαρκώς. Ψάχνουν το μέτρο. Η δημοκρατία είναι τραγικό πολίτευμα, γιατί το μέτρο δεν θα σου έρθει από μια άνωθεν αρχή. Πρέπει να το αναζητήσεις μόνος σου. Η τραγωδία λοιπόν γεννιέται μέσα από αυτήν την αγωνία εύρεσης του μέτρου, του δίκαιου και της δικαιοσύνης. Οι αποφάσεις των Αθηναίων λαμβάνονταν στην Πνύκα.

Όπως αναφέρουν οι μελετητές, οι πολίτες έπαιρναν αποφάσεις, βλέποντας από κάτω τα σπίτια τους. Δηλαδή δεν ήταν μια γενική, θεωρητική απόφαση. Αφορούσε τους ίδιους και τη ζωή τους και τη ζωή των συνανθρώπων τους.

Η τραγωδία λοιπόν αφορά την ίδια τη θέσπιση της κοινωνίας, όλο το φάσμα της ζωής. Κουβαλά και τη σύνδεση με τη φύση, με τις διαστάσεις μέσα μας, με αυτό που ονομάζουμε Θεό. Αυτά είναι μερικά από τα θέματα που σχετίζονται με την βιοπολιτική διάσταση: η απελευθέρωση της επιθυμίας, των αισθήσεων και των ενστίκτων, η συνάντηση με όλο το φάσμα της ανθρωπινότητας και με όλες τις αντιφάσεις που εμπεριέχει.

Λαμβάνοντας υπόψη τη μέθοδο και τον τρόπο με την οποία προσεγγίζεις τα κείμενα, πώς αντιμετώπισες την τραγωδία;

Είναι γνωστό ότι η βάση της δουλειάς μας είναι η μέθοδος του Θεόδωρου Τερζόπουλου, με την οποία εξελισσόμαστε και ταυτόχρονα την εξελίσσουμε. Καμιά μέθοδος όμως δεν δίνει λύσεις για τα πάντα. Είναι κάτι που νομίζω ότι θα προσυπέγραφε και ο ίδιος ο Τερζόπουλος. Η μέθοδος δεν είναι τίποτε άλλο από ένας συγκεκριμένος τρόπος εκπαίδευσης των ηθοποιών. Η μέθοδος μας ανοίγει στο χώρο της δημιουργικότητας, στο χώρο της αγωνίας και της ελευθερίας. Εκεί πρέπει να παλέψεις με τους συνεργάτες σου με το υλικό και να βρείτε τον τρόπο που θα το διαχειριστείτε. Αυτό που προσπαθήσαμε, κι αυτό είναι μια προτροπή του Δημήτρη Δημητριάδη, είναι να αντιμετωπίσουμε το υλικό μας χωρίς προκαταλήψεις. Είδαμε λοιπόν το υλικό κατάματα και αναμετρηθήκαμε με αυτό.

Η πιο μεγάλη πρόκληση και δυσκολία είναι να συνδεθείς με τον τραγικό λόγο. Σε αυτή τη μάχη ανάδειξης των σχέσεων και των ζητημάτων, σημαντικό ρόλο παίζει το σώμα, η απελευθέρωση της φυσικής ενέργειάς του. Το σώμα πρέπει να είναι ενεργοποιημένο, η φωνή ανοιχτή, ο αέρας να κυκλοφορεί σε όλο το σώμα. Αυτά τα στοιχεία συνδέονται με τη μέθοδο που έχει να κάνει με την ψυχοφυσική, σωματική και φωνητική εκπαίδευση των ηθοποιών. Από εκεί και πέρα πρέπει να αφηγηθείς την ιστορία. Η τραγωδία γενικά και η «Αντιγόνη» ειδικά, επειδή είναι πολύ ισχυρό αυτό που διακυβεύεται, χρειάζεται όσο πιο απλή δομή γίνεται. Να είναι καθαρά τα πράγματα, έτσι ώστε ο θεατής να συνδέεται αβίαστα με ό,τι συμβαίνει.

Πρέπει να ομολογήσω ότι η μετάφραση του Δημήτρη Δημητριάδη είναι εξαιρετική. Οι λέξεις που χρησιμοποιεί είναι πολύ ισχυρές. Σε «μαστιγώνουν» με έναν τρόπο.

Έχεις δίκιο. Θέλω να σε γυρίσω λίγο πίσω, όταν με τον Δαυίδ Μαλτέζε και την Έλλη Ιγγλίζ κάναμε την «Τρωάδα» του Δημητριάδη. Για μένα ήταν μια παράσταση τομή. Είναι ένα ερμητικό, ποιητικό κείμενο που μιλάει για την τρέλα του πολέμου. Πάσχισα πολύ για να μπορέσω να βρω διόδους σ' αυτό το κείμενο. Τελικά αυτό που έκανα ήταν μια καταβύθιση στο οντολογικό, στον ανθρώπινο πυρήνα του. Με αυτόν τον τρόπο κατάφερα να συνδεθώ με τον Δημητριάδη και την πρόθεσή του. Πριν απευθυνθώ όμως στον συγκεκριμένο συγγραφέα, διάβασα άλλους μεταφραστές και είδα ότι βλέπουν την Αντιγόνη, μέσα από διάφορα πρίσματα. Αυτό εγώ ήθελα να το αποφύγω. Ο Δημητριάδης έκανε μια μετάφραση στην κόψη του ξυραφιού. Ο λόγος του έχει μια ποιητική πύκνωση και μια απευθείας σύνδεση με το αρχαίο κείμενο, που δεν αφήνει τα πράγματα να εκπέσουν σε «ποιητικισμούς», αλλά ούτε και σε μια φιλολογική περιφραστικότητα. Πέτυχε σε διάφορα σημεία να εξορύξει τις αρχαίες λέξεις και να τις βάζει ανάμεσα στα νέα ελληνικά. Η ματιά του συνδέθηκε απόλυτα με το σκεπτικό της δικής μας παράστασης. Και πρέπει να τονίσω ότι δεν υπάρχει, ούτε στη μετάφραση, ούτε στην παράσταση, η πρόθεση να εξοικειώσουμε περισσότερο τον θεατή με την τραγωδία ή τα ζητήματά της.

Είναι μια πολύ καθαρή σκηνοθετική ανάγνωση της «Αντιγόνης».

Ναι όντως έχει αυτή την καθαρότητα. Συνδέεται με την άποψή μου ότι η τραγωδία είναι ένα λαϊκό θέατρο. Απαιτεί λοιπόν καθαρή δομή και δεν θέλει εντυπωσιασμούς, φλυαρίες και εφέ. Αυτό έκανα, έτσι ώστε να μπορεί ο πυρήνας του έργου να επικοινωνεί με τους θεατές όσο πιο άμεσα γίνεται. Στο πλαίσιο αυτό, πήρα το ρίσκο να μην υπάρχουν καθόλου σκηνικά αντικείμενα. Ο χώρος, ο χρόνος, η αφήγηση να ορίζονται από τους ηθοποιούς. Ήθελα να προταχθεί η έννοια του ηθοποιού ως δημιουργού, ως του ανθρώπου που βρίσκεται στο επίκεντρο της δουλειάς. Είναι ο ίδιος ο ηθοποιός με τα εκφραστικά του μέσα, ως άτομο και ως συλλογικότητα, που είναι στο επίκεντρο του θεάτρου. Είναι μια προσπάθεια να ρίξουμε φως στο ουσιώδες.

Θέλω να μιλήσουμε λίγο για τη σχέση σου με τον Θεόδωρο Τερζόπουλο. Είσαι στο πλευρό του χρόνια ως μαθητής, ηθοποιός,

βοηθός σκηνοθέτη, δάσκαλος της μεθόδου πλέον. Έχει επηρεάσει εις βάθος τη δική σου σκηνοθετική δουλειά. Είναι βάρος και ευθύνη όλο αυτό για σένα; αισθάνεσαι με έναν τρόπο «διάδοχος»;

Να σου πω την αλήθεια, η λέξη «διάδοχος» μου πέφτει βαριά. Η επαφή μου με τον Θόδωρο είναι πολύ δημιουργική και πολύ φυσική. Έχουμε μια διαλεκτική σχέση. Έχω αποδεχτεί και έχω αποφασίσει ότι αυτή η παράδοση, αυτός ο δρόμος είναι που με εκπροσωπεί. Ακόμη κι αν δεν βρισκόμουν στο Άττις, δίπλα στον Τερζόπουλο, αυτή τη θεατρική παράδοση θα ακολουθούσα. Αυτό έγινε και γίνεται αβίαστα. Δεν υπάρχει κάποιο βάρος. Ακολουθώ πλέον τη δική μου σκηνοθετική πορεία, στο πλαίσιο όμως αυτής της παράδοσης, αυτής της αισθητικής, φιλοσοφίας, αυτής της μεθόδου. Σίγουρα αισθάνομαι την ευθύνη. Είναι όμως κάτι που μου αρέσει. Γι' αυτό την αναλαμβάνω. Γιατί αυτός ο κόσμος, αυτός ο τρόπος ζωής μου προσφέρει πολλά, χωρίς να λείπει και το κόστος.

Αισθάνεσαι ότι η μέθοδος, όπως κάθε μεθοδολογικό σύστημα άλλωστε, σε περιορίζει κάποιες στιγμές; Δεν αφήνει περιθώρια να δοκιμάσεις άλλα πράγματα;

Ο συγκεκριμένος τρόπος εκπαίδευσης των ηθοποιών, που είναι μια συγκεκριμένη αντίληψη για το θέατρο και γίνεται τελικά και συγκεκριμένη στάση ζωής, αυτό που λέει ο Τερζόπουλος «ιδεολογία», είναι κάτι πάρα πολύ ανοιχτό που σου αφήνει τεράστιο δημιουργικό χώρο. Δεν είναι ένα κλειστό σύστημα ιδεών και ασκήσεων. Ακόμη και το υπάρχον σύστημα ασκήσεων που εκτελούμε στο εργαστήριο, το εξελίσσουμε διαρκώς. Δεν το επαναλαμβάνουμε ή το προσκυνάμε σαν ιερό βιβλίο. Το εμβαθύνουμε, το αλλάζουμε ανά καιρούς. Γεννιούνται νέα δεδομένα και προκλήσεις. Πρόκειται λοιπόν για ένα χώρο ελευθερίας, με ισχυρό μεθοδολογικό υπόβαθρο. Αυτός ο τόπος ελευθερίας, είναι όπως τον περιγράφει ο Ηράκλειτος, μέσα σε όχθες. Δεν σε αφήνει να χάσεις το πεδίο σου, να εκπέσεις ερμηνευτικά, εκφραστικά και αισθητικά. Και επιπλέον αυτός ο τρόπος σε συνδέει με μεγάλες θεατρικές παραδόσεις: τον γερμανικό εξπρεσιονισμό, τη ρωσική πρωτοπορία, το θέατρο του Μπρεχτ, τις ιδέες του Μέγερχολντ και του Στανισλάβσκι.

Υπάρχει κάποια φράση από την «Αντιγόνη» που σε αγγίζει περισσότερο;

Ναι! Είναι η φράση της «Όταν δεν θα έχω άλλο σθένος θα σταματήσω».